

УДК 35

АКІМОВА Людмила Миколаївна,

канд. екон. наук, доц., заслужений працівник освіти України,

доц. каф. фінансів та природокористування

Нац. ун-ту водного господарства та природокористування, м. Рівне

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА СУБ'ЄКТИВНИМИ ОЦІНКАМИ ЕКСПЕРТІВ

Аналізується стан економічної безпеки та її діагностика за статистичними та соціологічними показниками. Виділяються зовнішні та внутрішні чинники економічної безпеки держави. Узагальнюються чинники, які є потенційною загрозою економічної безпеки України. Зокрема, аналіз стану економічної безпеки, за узагальненням результатів експертного опитування, показав взаємозв'язок та взаємозалежність усіх чинників, складників, напрямів, механізмів формування і реалізації економічної безпеки та проблематику сьогодення. Виявляється, що негативні економічні явища набувають ще більшого масштабу у зв'язку з відсутністю науково обґрунтованої стратегії національного розвитку, яка базується на економічно безпечних орієнтирах, що передбачає розроблення наукових підходів до формування економічної безпеки держави в системі державного управління. Ігнорування заходів щодо забезпечення економічної безпеки може призвести до негативних соціально-економічних наслідків та негативного стану економіки. Тому важливого значення сьогодні набуває проблема економічної безпеки України, що є визначальною в контексті існування і розвитку України як суверенної держави.

Ключові слова: державне управління, безпека, види економічної безпеки, інструменти державного управління, оцінки експертів, механізми державного управління.

Akimova L. M. The analysis of the condition of economic security according to the subjective evaluation of the experts

The state of economic security and its diagnosis by statistical and sociological indicators is analyzed. The external and internal factors of economic security of the state are highlighted. The factors that are the potential threat to the economic security of Ukraine are generalized. In particular, the analysis of economic security according to the generalized results of the expert survey shows the interconnection and interdependence of all the factors, components, directions and mechanisms for the formation and implementation of economic security and current issues. It is also revealed that negative economic phenomena are becoming of the larger scale due to the lack of the science-based national development strategy built on economically safe land marks providing for the development of scientific approaches to the formation of the state economic security in the public administration system. Ignoring economic security measures can lead to negative social and economic consequences and negative state of the economy. Therefore, today the problem of the economic security of Ukraine, which is decisive in the context of the existence and development of Ukraine as a sovereign state, is becoming important.

Key words: public administration, security, types of economic security, public administration instruments, expert evaluations, mechanisms of public administration.

Постановка проблеми. Рівень економічної безпеки держави залежить від рівня функціонування й розвитку економічної системи, у тому числі всіх компонентів у взаємозв'язку і взаємозалежності. Негативні економічні явища набувають ще більшого масштабу у зв'язку з відсутністю науково обґрунтованої стратегії національного розвитку, яка базується на економічно безпечних орієнтирах, що передбачає розроблення теоретичних засад і використання інших наукових підходів до формування економічної безпеки держави в системі державного управління та аналіз стану економічної безпеки, її діагностику за статистичними та соціологічними показниками. Уникнення економічної безпеки може призвести до негативних соціально-економічних наслідків, негативного стану галузей економіки, збільшення рівня імпортої залежності тощо. Саме тому актуальним є дослідження чинників впливу на економічну безпеку держави, систематизовану за окремими сферами її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна безпека держави останнім часом постійно перебуває в центрі уваги низки вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, ґрунтовні дослідження різних аспектів національної економічної безпеки проведені в працях В. Ліпкан, З. Гбур, Н. Нижник, І. Мігус, Л. Петренко, З. Варналій, М. Денисенко, Н. Лоханова, О. Мамалуй, М. Долгополової та ін.

Незважаючи на значні напрацювання з теорії економічної безпеки держави на сьогодні залишається невирішеною проблема вчасного виявлення та ліквідації загроз економічній безпеці, перш за все у зв'язку з відсутністю в науковій літературі єдиного комплексного підходу в частині аналізу стану економічної безпеки за суб'єктивними оцінками експертів.

Метою статті є аналіз стану економічної безпеки та її діагностика за статистичними та соціологічними показниками. Об'єктом дослідження є економічна безпека держави. Предметом наукового дослідження є аналіз стану економічної безпеки та її діагностика за статистичними та соціологічними показниками.

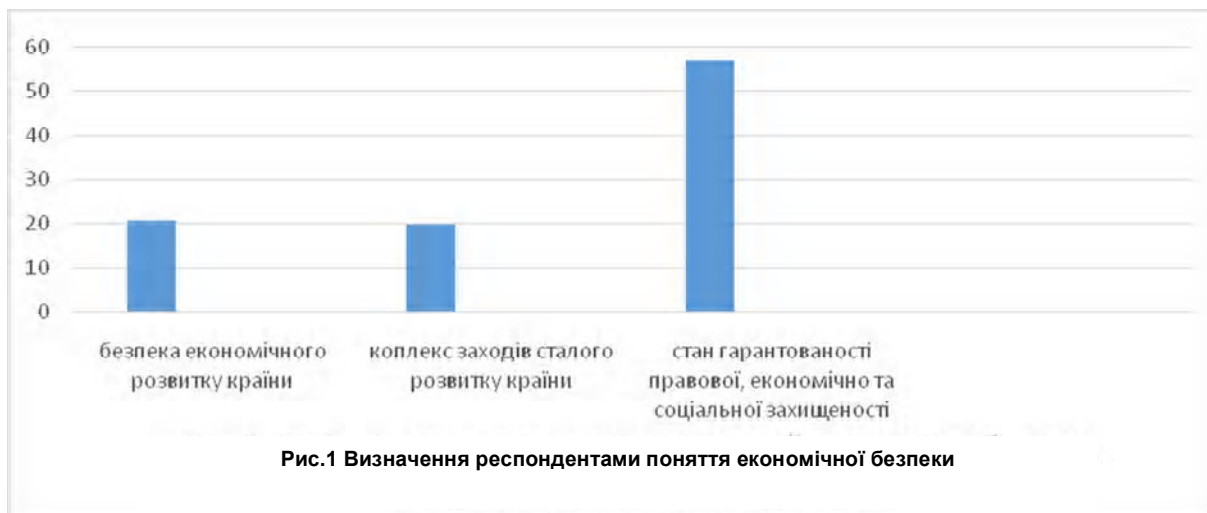
Виклад основного матеріалу. Реалізація національних інтересів України можлива тільки на основі стійкого розвитку економіки. Місце, роль і пріоритет кожного з елементів безпеки визначаються обставинами, що створюються на певний період часу всередині й зовні об'єкта. Тому важливого значення сьогодні набуває проблема економічної безпеки України, що є визначальною в контексті існування і розвитку України як суверенної держави [1].

На нашу думку, істотним недоліком Закону України «Про основи національної безпеки України» є те, що більшість його положень мають декларативний характер [3], а це створює умови для суб'єктивного оцінювання змісту норм та критеріїв їх виконання. Вважаємо, що закон у своїй основі повинен містити правові норми, які встановлюють загальнообов'язкові правила поведінки (права та обов'язки) учасників суспільних відносин [2].

Тому відповідно до поставленої мети дослідження ми проаналізували стан економічної безпеки та її діагностику за статистичними та соціологічними показниками. Слід зазначити, що під час аналізу стану економічної безпеки важливою є діагностика одночасно за статистичними та соціологічними показниками. Однак несистемність проведення соціологічних досліджень населення країни обмежує можливості одночасного їх використання. Особливу роль відіграють якісні методи

соціологічних досліджень, серед яких особливе місце займає метод експертних оцінок. Проведене експертне опитування дає можливість оцінити стан економічної безпеки з урахуванням думок експертної спільноти – висококваліфікованих науковців та освітян вищих навчальних закладів України.

З метою більш комплексного розкриття предмета дослідження ми провели експертне опитування, яке дозволило отримати найбільш компетентні оцінки справжнього стану справ у сфері економічної безпеки, соціально-економічного розвитку України та подальших перспектив нашої країни в цьому контексті. Експертне опитування проводилося в період з 6 серпня до 6 грудня 2018 р. серед найбільш авторитетних, висококваліфікованих науковців та освітян вищих навчальних закладів України. Усього за вказаний період було опитано 100 експертів (N=100). Для оцінювання стану економічної безпеки експертам пропонували варіанти відповідей. Серед респондентів 21 % відповіли, що формулювання «безпека економічного розвитку країни» найкраще відображає зміст поняття економічної безпеки, 20 % обрали відповідь: «комплекс заходів сталого розвитку країни» та 57,1 % – «стан гарантованості правової, економічної та соціальної захищеності» (рис. 1).

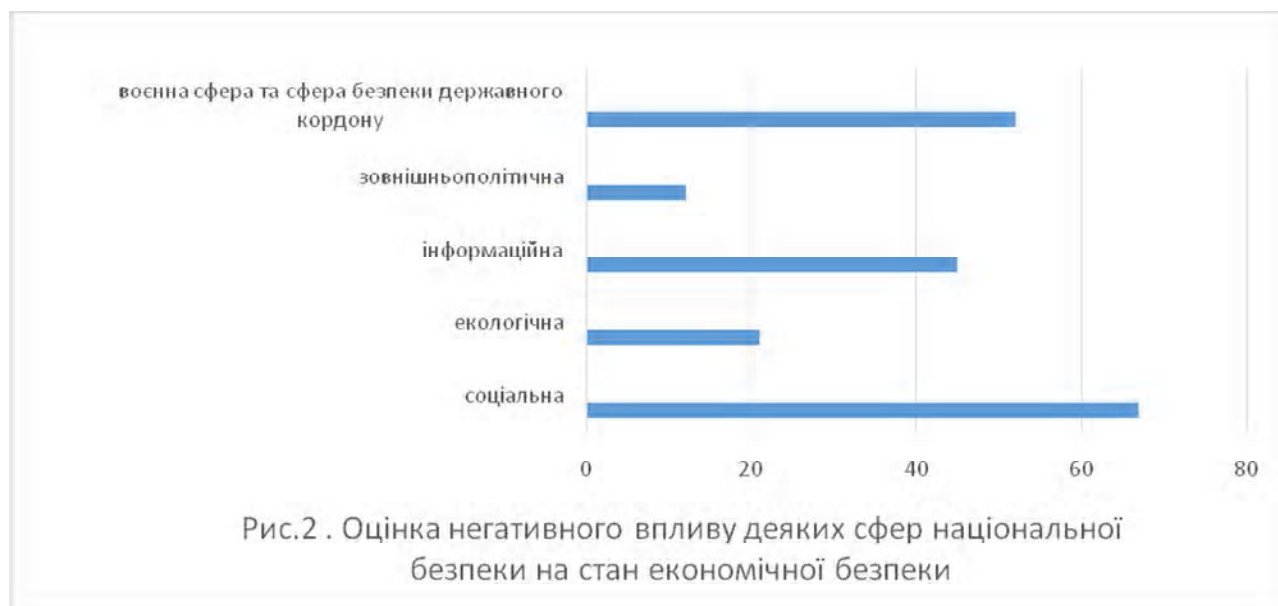
Ця думка експертів свідчить про вкрай негативні явища у сфері забезпечення економічної безпеки. Адже вибір стану гарантованості правової, економічної та соціальної захищеності свідчить, що цієї захищеності не вистачає.

Суспільство, де громадяни тривалий час відчують себе в небезпеці, приречене на деформацію моральних цінностей, на відсутність перспектив до

розвитку, а також на «процвітання» негативних явищ в економіці та суспільстві в цілому. До таких явищ ми відносимо корупцію, тінізацію економіки, деградацію молоді та суспільства в цілому.

Економічна безпека – це складова частина національної безпеки, а всі складники взаємопов’язані та впливають один на одний. З метою визначення, яка сфера (складник) національної безпеки найбільше впливає на стан економічної безпеки, експертам пропонували п’ять варіантів відповідей на запитання: «яка, на Вашу думку, сфера національної безпеки найбільш негативно впливає на стан економічної безпеки держави». Деякі експерти обрали два варіанти відповіді, тому у відсотках це виглядає так: 67 % вважає, що найбільше на стан економічної безпеки впливає соціальний складник, 45 % – інформаційний, 21 % – екологічний, 12 % – зовнішньополітичний і 52 % зазначили, що найбільше впливає воєнна сфера та сфера безпеки державного кордону.

Збройне протистояння на сході України та анексія Криму стали найважчими для громадян, суспільства і країни. П’ятий рік триває небезпека на території нашої держави, довготривалий затяжний стан і невизначеність зумовлюють розуміння зростання вагомості негативного впливу воєнної сфери та сфери безпеки кордону держави на економічну безпеку України. Це й стало незадоволенням 52 % експертів економічною безпекою (рис. 2).

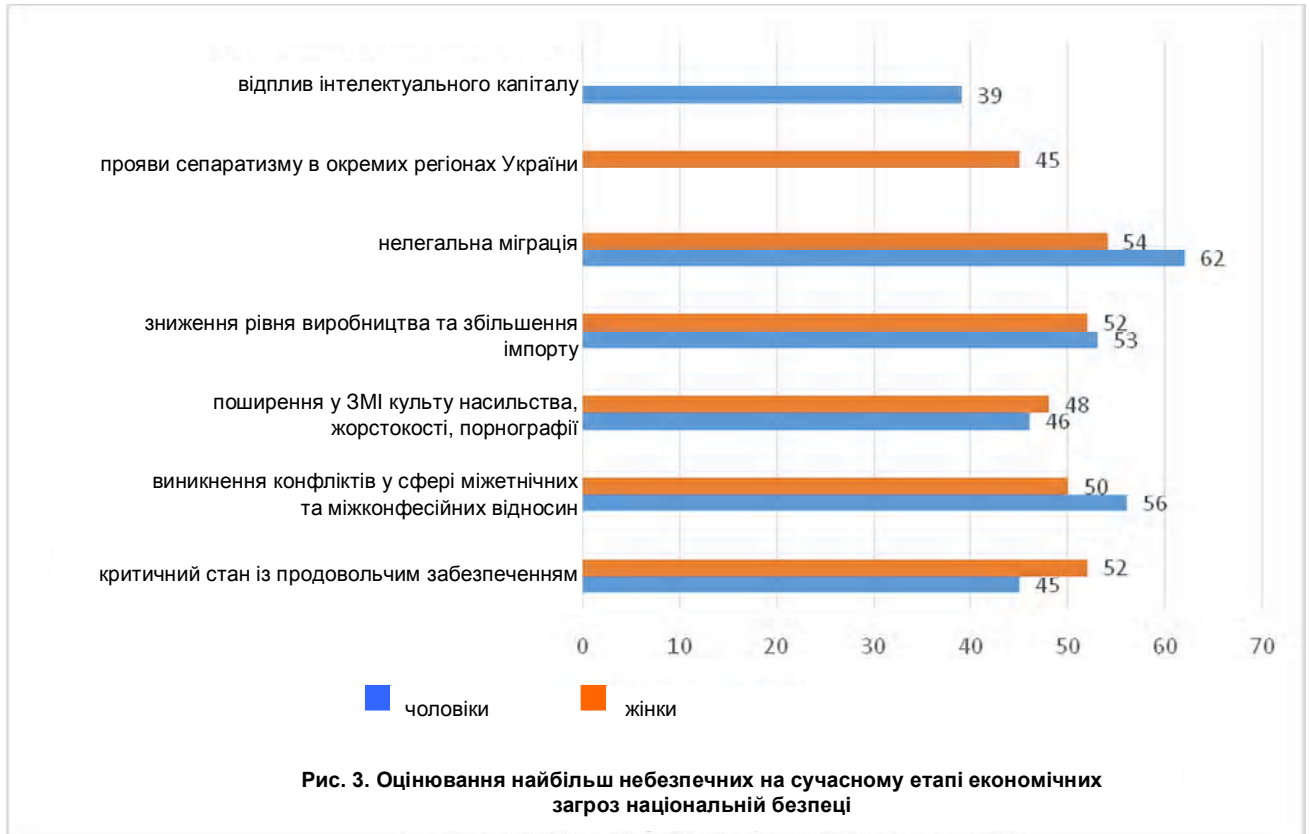
Інформаційна безпека та її роль у системі національної безпеки стрімко зростає, бо окреслила прояви інформаційної війни. Маніпулювання свідомістю людей та боротьба за їх прихильність набули високих обертів і переможцями стали ті, хто оперативно реагував на виклики часу, володів відповідними технологіями, інформаційним полем (телебачення, радіо, ЗМІ, мережа Інтернет) та вмів «грати» інформацією на свою користь. Населення анексованих і окупованих територій (а це майже п'ять мільйонів осіб) постійно перебуває в інформаційному полі російських ЗМІ, які подають недостовірну та агресивну інформацію щодо України. Тому не випадково 45 % експертів визначили негативний вплив інформаційної сфери національної безпеки на економічну безпеку. Україна, незважаючи на наявність Міністерства інформації України та прийнятої у 2017 р. Доктрини інформаційної безпеки України [4], не має успіхів у цій сфері, через що потерпає соціальна сфера національної безпеки.

Негативний вплив зовнішньополітичної сфери на соціальну безпеку фіксують 12 % експертів. Незадоволеність цих експертів обумовлена тим, що зовнішньополітичні умови слабо сприяють економічному та соціальному розвитку України, неефективною є політика запобігання втручання у внутрішні справи України і відвернення посягань на її територіальну цілісність.

Чинне законодавство України з національної безпеки, зокрема Закон України «Про основи національної безпеки України», визначає у ст. 7 загрози національним інтересам і національній безпеці України за всіма сферами національної безпеки з виділенням економічної сфери. Але серед зафіксованих у законі загроз у кожній сфері простежується їх безпосередній вплив на економічну безпеку. З огляду на це під час підготовки анкети для експертного опитування з метою доповнення економічних загроз національній безпеці в чинному законодавстві із Закону України «Про основи національної безпеки України» [3] вибрано загрози з усіх сфер, які мають відношення до економічної, для визначення негативного ступеня впливу на її рівень та запропоновано експертам доповнити цей перелік, якщо визначені в законодавстві загрози не відповідають потребам часу.

На запитання в анкеті: «які найбільш небезпечні на сучасному етапі економічні загрози національній безпеці держави», а також 6-го варіанта відповіді – це можливість доповнити загрозами, не вказаними в переліку, але, на думку експерта,

вагомо впливають, респондентам запропоновано такі варіанти відповідей: критичний стан із продовольчим забезпеченням населення, виникнення конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин, поширення у ЗМІ культу насильства, жорстокості, порнографії, зниження рівня виробництва та збільшення імпорту, нелегальна міграція, а також варіант «інше». До інших переважна більшість експертів віднесла вплив інтелектуального капіталу та прояви сепаратизму в окремих регіонах України (рис. 3).

Попередня загальна оцінка стану соціальної безпеки була вкрай негативною, бо 99 % експертів вважають його небезпечним із різним рівнем прояву цих небезпек. А розкриття та зваженість цих небезпек дають можливість визначити пріоритетність подолання цих небезпек у державній політиці національної безпеки. На перше місце серед найбільш небезпечних економічних загроз експерти поставили нелегальну міграцію – 62 %.

Статистичні дані щодо кількості тих, хто виїхав за межі країни, неточні, бо значна кількість стала нелегальними мігрантами, але за різними джерелами кількість біженців за останні три роки коливається в межах двох – п'яти мільйонів осіб. Із урахуванням внутрішньо переміщених осіб, кількість яких наближається до двох

мільйонів, майже 10 % населення України через вимушене переміщення в межах і за межами країни не віддають нагромаджений людський потенціал та капітал на користь країни. Друге місце серед найбільш небезпечних нині соціальних загроз посідають конфлікти у сфері міжетнічних відносин (56 %). Прояви сепаратизму в окремих регіонах України як найбільш небезпечна загроза економічній безпеці (45 %) яскраво демонструються подіями на сході України, коли потерпають громадяни України, суспільство, держава, у стані напруженості перебуває міжнародна спільнота, яка докладає значних зусиль для врегулювання конфлікту.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» показана загроза національній безпеці в науково-технічній сфері, що стосується зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів, низького рівня оплати науково-технічних кадрів, падіння її престижу, недосконалості механізмів захищеності прав інтелектуальної власності, безпосередньо зачіпає економічну безпеку, і сформульована вона у 2003 р., коли загрози діяли в мирний час [3]. Тепер вона залишилася також актуальною, що підтверджує вагомість цієї загрози, на думку 39 % експертів. Без скасування цієї загрози неможливо здійснити перехід від третього – четвертого технологічного укладу на п'ятий – шостий та сприяти становленню постіндустріального суспільства. У будь-якому разі формування якісного трудового потенціалу, який відповідає вимогам інноваційного розвитку країни, враховує вимоги третьої та четвертої промислових революцій, потребує змін у створенні умов для укріплення науково-технічного потенціалу країни, стимулювання інтелектуалізації праці та ініціювання на цій підставі конкурентоспроможності науково-технічних кадрів. Вагомість інших загроз соціальній безпеці значно нижча. Зміст загроз, визначених у 2003 р. в Законі України «Про основи національної безпеки України», незважаючи на значну зміну ситуації в країні, залишається актуальним і на сьогодні. Вагомість цих загроз є обґрунтуванням їх гостроти та першочерговості для мінімізації та ліквідації.

Стан економічної безпеки обумовлений наявністю внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам особи, суспільства, держави. Експерти визначили високий ступінь впливу і внутрішніх, і зовнішніх загроз, але за результатами опитування переважають внутрішні (таблиця).

Оцінювання вагомості внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці, %

Стан економічної безпеки	Внутрішні загрози	Зовнішні загрози
Небезпечно	30,1	28,5
Особливо небезпечно	62	50
Незначно небезпечно	3,2	6,5
Важко небезпечно	4,7	10
Загрози не впливають	0	5

Внутрішні загрози за різним ступенем впливу визначили 92,1 % (30,1+62) експертів, а зовнішні – 78,5 % (28,5+50). Таким чином, оцінка стану економічної безпеки в першому загальному запитанні, де 92,1 % експертів визначили його небезпечним, корелює з розподілом оцінок експертів на зовнішні та внутрішні загрози.

Для уточнення, деталізації та поглиблення пізнання найбільш небезпечних внутрішніх загроз економічній безпеці на сьогодні, а також визначення взаємозв'язку з найбільш небезпечними соціальними загрозами зі всієї системи національної безпеки, наведеними в Законі України «Про основи національної безпеки України» проведено подальший аналіз стану економічної безпеки. При визначенні внутрішніх загроз соціальній безпеці України на сьогодні експерти зберегли послідовність оцінок, поглядів та переконань.

Серед найбільш небезпечних внутрішніх загроз економічній безпеці України 73,3 % експертів назвали зростання ризиків та небезпек, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України. Подальші загрози економічній безпеці безпосередньо стосуються саме соціальної сфери національної безпеки та управління нею. Вони є констатацією небезпечного соціального стану, який за визначеним рівнем потребує уваги та дій з боку держави з їх перетворення на певні стратегічні пріоритети, напрями та заходи державної та регіональної соціальної політики та національної безпеки. До інших загроз у вільних відповідях експерти до найбільш небезпечних внутрішніх загроз економічній безпеці віднесли такі: високий рівень корупції; бідність працюючого населення; поширення інфекційних хвороб (ВІЛ-інфекції та активного туберкульозу).

І в системі загроз національній безпеці, і серед внутрішніх загроз експерти визначили посягання на права і свободи громадян, територіальну цілісність –

збройний конфлікт на сході України. У першому випадку його відмітили 68,94 % експертів, у другому – 70,3 %.

Неможливо залишити без уваги оцінку найбільш впливових зовнішніх небезпек, які впливають на економічну безпеку. Зокрема, серед відповідей були варіанти: посягання на територіальну цілісність, підвищення рівня енергетичної залежності країни, орієнтація розвитку економіки і суспільства на європейські стандарти без урахування особливостей ментальності, світові фінансові кризи, інше, тобто власний додатковий варіант та ще два варіанти відповіді – не маю відповіді і важко відповісти.

Аналіз зовнішніх небезпек свідчить, що найбільш вагомим та загрозливим, як і в попередніх оцінках експертів, є посягання на територіальну цілісність країни, пов'язане з анексією Криму та збройним конфліктом на сході України. Такий варіант відповіді обрали 70 % експертів.

Друге місце посіла небезпека, близька за змістом до першої загрози, – підвищення енергетичної залежності країни – 52 % експертів. Третина опитаних експертів (30 %) негативний бік впливу зовнішніх небезпек вбачають в орієнтації розвитку економіки і суспільства на європейські стандарти без урахування особливостей ментальності та ресурсних підстав для реалізації на вітчизняному підґрунті. Копіювання рис іншого суспільства, іншого стилю життя та споживання населенням України за несформованості раціональної культури споживання є підставою для подальшої вичерпності невідновлюваності природних ресурсів та невиконання Україною міжнародних зобов'язань щодо досягнення Цілей сталого розвитку Україна 2030.

Україна за рахунок власних ресурсів не може забезпечити себе енергетичною безпекою у необхідних обсягах. Вона виходила із цієї ситуації через зовнішні енергетичні ресурси. Втрата зовнішніх джерел газопостачання та власного кам'яного вугілля з окупованих територій Донбасу зробила критичною енергетичну залежність, що, відповідно, негативно вплинуло на всю економічну та соціальну сферу. Експерти (28,6 %) зарахували зростання енергетичної залежності України до зовнішніх небезпек, які спричиняють загрози економічній безпеці України. Без достатнього тепла і світла неможливо забезпечити належну якість життя людей.

Економічна безпека залежить від світових фінансових криз через те, що вони негативно впливають на економічну ситуацію в країні. Так вважають 27,6 % опитаних, асоціальний стан значною мірою залежить від економічного.

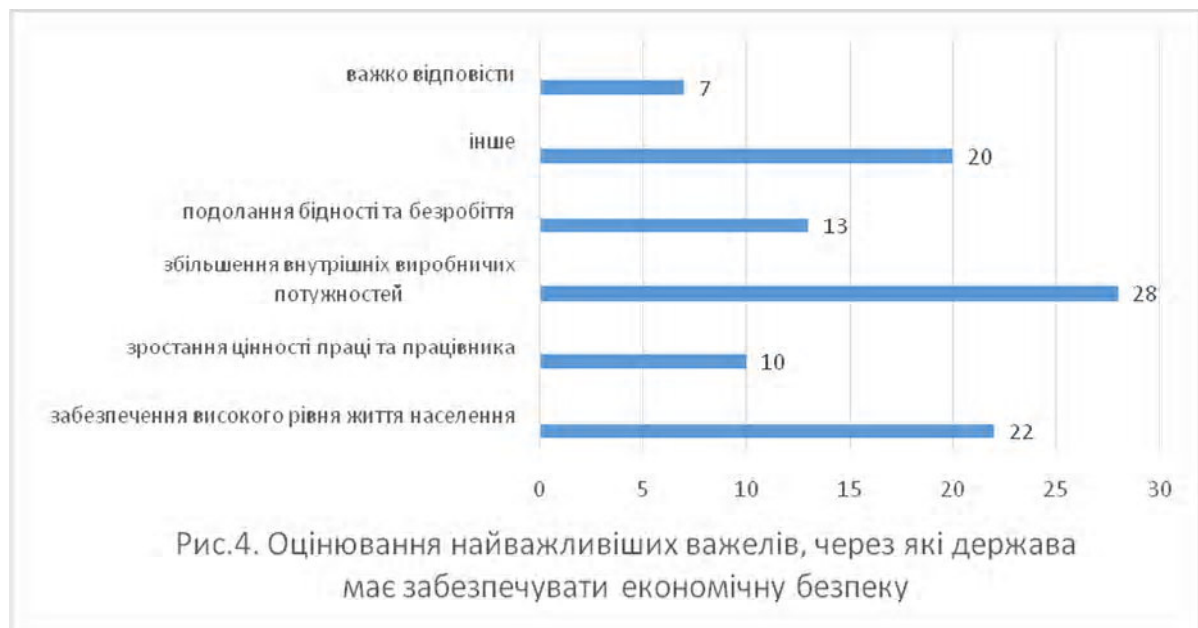
Альтернативу відповіді – готовність приймати у свою культуру ментальні настанови інших країн та їхніх культур, слабкість національної ідентичності, як небезпечну зовнішню загрозу соціальній безпеці, підтримали 21,9 % опитаних. З одного боку, якщо культура інших народів, їх звички, традиції, характерні особливості мають негативне спрямування (індивідуалізм, нетрадиційність сексуальних орієнтацій, наркоманія, лідерство у світовому господарстві, агресивність тощо), то вони є зовнішніми загрозами, які беруться як приклад для наслідування. З іншого боку, ніхто не змушує брати чужі моделі, які блокують розвиток нації. Необхідно укріплювати національну ідентичність й активно діяти в цьому напрямі. Поширення міжнародної економічної та кримінальної злочинності і тероризму, на думку 19 % опитаних, є зовнішньою небезпекою, яка спричиняє загрози економічній безпеці.

Не всі формалізовані відповіді щодо найбільш впливових зовнішніх небезпек, які спричиняють загрози економічній безпеці, задовольнили експертів. Додатково вони доповнили перелік такими зовнішніми загрозами: гібридні методи війни проти України з боку Росії; залежність від Міжнародного валютного фонду; слабка та суперечлива підтримка України з боку ЄС; обмеження інтеграційних можливостей; посилення впливу ТНК та низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних компаній.

Під час оцінювання впливу найбільш вагомих зовнішніх небезпек економічній безпеці на формування ризиків у системі національної безпеки визначено, що серед зовнішніх загроз економічній безпеці найбільш впливові пов'язані передусім із посяганням на територіальну цілісність країни. Кожний четвертий експерт визначив цю загрозу як найвагомішу. Друге місце за значущістю посідає загроза, пов'язана з втручанням іноземних держав у внутрішні справи України.

До запитання «як, на Вашу думку, держава має забезпечувати економічну безпеку», експертам запропоновано 6 варіантів відповіді, одна з яких передбачає можливість зазначити власний варіант відповіді, тобто доповнити існуючий перелік: забезпечення високого рівня життя населення, зростання цінності праці та

працівника, збільшення внутрішніх виробничих потужностей, подолання бідності та безробіття, інше (власний варіант відповіді), важко відповісти (рис. 4).

Держава повинна забезпечувати економічну безпеку шляхом підтримки високих темпів розвитку економіки країни та запровадження інноваційних моделей розвитку. Перешкоджають укріпленню економічної безпеки держави неефективне та неякісне державне управління, яке характеризується високою корумпованістю, недостатньою соціальною спрямованістю державної політики, а також зниженням патріотичності управлінської еліти, переважанням особистих корпоративних, регіональних інтересів над національними.

Безпека молоді у всіх сферах національної безпеки – це стратегічна перспектива існування країни. Зберегти та сприяти розвитку молоді – це вкладення в майбутній інтелектуальний капітал країни. Але цьому в Україні найбільше перешкоджає невпевненість у майбутньому. Ця невпевненість передусім обумовлена загальним низьким рівнем соціально-економічної безпеки взагалі та молоді зокрема. Через це найбільш конкурентоспроможні громадяни країни та молодь виїжджають в інші країни.

Висновки. Таким чином, оцінка стану економічної безпеки в Україні, на думку опитаних експертів, є негативною. Загрози безпеці формуються самостійно та переходять з інших сфер національної безпеки. Причини, що їх обумовлюють,

полягають у недоліках державного управління, економічній кризі, збройному конфлікті на сході України та анексії Криму. Недооцінка економічної безпеки в системі національної безпеки призводить до значних втрат людського капіталу та молоді, які залишають країну. Боротьба з корупцією та тіншовими відносинами є неефективною. Інтеграція в європейську спільноту має перешкоди через недодержання в країні прав і свобод людини, наявність на території України збройного конфлікту, лідерство країни за корупцією, високий рівень бідності населення тощо.

Аналіз стану економічної безпеки, за узагальненням результатів експертного опитування, показав взаємозв'язок та взаємозалежність усіх чинників, складників, напрямів та механізмів формування та реалізації економічної безпеки та проблематику сьогодення.

Список використаних джерел

1. **Акімова Л. М.** Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу систематизованих за окремими сферами її розвитку / Л. М. Акімова // *Аспекти публічного управління*. – 2018. – Т. 6. – № 6 – 7. – С. 5 – 11.

2. **Акімова Л. М.** Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки / Л. М. Акімова // *Державне управління: удосконалення та розвиток*. – 2015. – № 5. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1210>.

3. **Про основи** національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // *Відом. Верховної Ради*. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

4. **Про рішення** Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25 лют. 2017 р. № 47/2017. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.

List of references

1. **Akimova L. M.** Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu Ukrainy: analiz chynnykiv vplyvu systematyzovanykh za okremymy sferamy yii rozvytku / L. M. Akimova // *Aspekty publichnoho upravlinnia*. – 2018. – Т. 6. – № 6 – 7. – С. 5 – 11.

2. **Akimova L. M.** Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia rozvytkom natsionalnoi bezpeky / L. M. Akimova // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. – 2015. – № 5. – Rezhym dostupu : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>.

3. **Pro osnovy** natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 19 cherv. 2003 r. № 964-IV // Vidom. Verkhovnoi Rady. – 2003. – № 39. – St. 351.

4. **Pro rishennia** Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku «Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 liut. 2017 r. № 47/2017. – Rezhym dostupu : <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.

Надійшла до редколегії 03.12.18